

4 Er det norske narrativet om samisk reindrift i endring?

Tor A. Benjaminsen

Professor, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Sammendrag

Samisk reindrift er lenge blitt sett på som et problem i det norske samfunnet. Spesielt reindriften i Finnmark har fått gjennomgå i den offentlige debatten. Det har vært vanlig å hevde at reineierne har for mange rein som fører til overbeiting på Finnmarksvidda, lave slaktevekter og arealkonflikter. Reindrift er, med andre ord, blitt oppfattet som en næring som mangler økologisk bærekraft, som er økonomisk ineffektiv, og som står i veien for samfunnsutviklingen ved blant annet protester mot blant annet gruver, vindturbiner og kraftledninger. Målet med denne artikkelen var å undersøke om dette dominerende narrativet nå er i endring. Analysen er basert på data fra mediedatabasen Atekst. Resultatene viser at medieoppslag om reindrift og tradisjon/kunnskap/bærekraft har økt markant de siste 10-20 årene. Samtidig har oppslag om overbeiting/nedbeiting avtatt i samme periode. I tillegg har det vært en vekst i artikler som diskuterer reindrift i forbindelse med klimaendringene samt norsk nykolonialisme. Det

ser derfor ut til at det er en økende verdsetting av kunnskapene innen reindriften og hvor fokuset har flyttet seg til klimaendringene og et (ny)kolonialistisk forhold mellom staten og reindriften. Disse endringene er først og fremst del av en internasjonal trend med større anerkjennelse av mangfold og ulike typer kunnskap. Den internasjonale og norske debatten om avkolonisering har nok også spilt en rolle for denne gryende narrative endringen. Disse endringene i Norge er også i takt med et globalt skifte i synet på pastoralisme. Konflikten omkring utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget brakte miljøbevegelsen, den samepolitiske bevegelsen og reindriften sammen. Men etter det ble miljøvernere gradvis mer kritiske til reindriften parallelt med at påstander om reindriften som årsak til miljøforringelse og dårlig dyrevern økte i omfang. Med blant annet demonstrasjonene mot vindturbiner på Fosen og den planlagte kobbergruva i Kvalsund har nå deler av miljøbevegelsen og reindriften funnet sammen igjen i felles interesser.

4.1 Innledning

Samisk reindrift er lenge blitt sett på som et problem snarere enn en ressurs i det norske samfunnet.

Dette gjelder spesielt reindriften i Finnmark som, i et ofte gjentatt narrativ, har blitt assosiert med for høye reintall som skal forårsake overbelastning av vinterbeitene, lave slaktevekter og arealkonflikter.

Reindrift er rett og slett blitt oppfattet som en aktivitet med dårlig økologisk bærekraft, som opererer på en lite økonomisk rasjonell måte med svak produktivitet, og som står i veien for samfunnsutviklingen ved blant annet protester mot nye gruver, vindturbiner, hyttefelt, skytefelt og kraftledninger.

Mitt inntrykk er imidlertid at det kan være en diskursiv endring på gang om samisk reindrift i Norge. Det er dette jeg ville undersøke i denne artikkelen. Analysen er basert på data hentet ut av mediedatabasen Atekst i Retriever. Den viser kort fortalt at medieoppslag som kopler reindrift og tradisjon/kunnskap/bærekraft har hatt en markert økning de siste 10-20 årene. Samtidig har antall oppslag om overbeiting/nedbeiting avtatt etter at de toppet seg rundt 2007-8. I tillegg har det vært en vekst i artikler som diskuterer reindrift i forbindelse med klimaendringene samt norsk nykolonialisme. Det kan derfor se ut som vi er i ferd med å gå igjennom et diskursivt skifte med en større verdsetting av kunnskapene innen reindriften og hvor et fokus på klimaendringene på den ene siden og et (ny)kolonialistisk forhold mellom staten og reindriften på den andre siden blir sett på som de primære problemene som på sikt vil kunne erstatte et hovedfokus på reintall, overbeiting og slaktevekter.

Dette diskursive skiftet er kanskje også en grunn til at demonstrasjonene i Oslo i februar-mars 2023 mot vindturbiner på Fosen-halvøya i Trøndelag ble såpass vellykkede med omfattende medieomtale. Demonstrasjonene ble organisert av Norske Samers Riksforbund Nuorat og Natur og Ungdom og kombinerte på denne måten kamp for samiske rettigheter til landområder med miljø- og klimakamp. Aksjonen klarte å få frem en fortelling om vindturbinene som symbol på grønn kolonialisme i motsetning til en tidligere dominerende fortelling om vindturbiner som nødvendige for å gjennomføre et «grønt skifte». Besøket fra klimaaktivisten Greta Thunberg til støtte for demonstrantene bidro ytterligere til å forsterke aksjonistenes fortelling og knytte den til en global debatt om klimarettferdighet.

Siden konflikten rundt utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget (1979-1981) samlet samiske aktivister og naturvernere, har spesielt reindrifts- og naturverninteresser gått hver sin vei. Mange naturvernere har markert seg som kritikere av reindriften og betraktet næringen som en trussel mot biologisk mangfold både gjennom rovviltkonflikter og ved å forårsake overbeiting av lavmattene på

Finnmarksvidda¹. I tillegg har dyrevernavtivistene fremmet påstander om at reineiere lar dyra sine sulte². På denne måten har for eksempel stortingsrepresentant Rasmus Hansson for Miljøpartiet De Grønne kunnet fri til miljøengasjerte velgere ved å henvise til reindriften i Finnmark som «Norges største offentlig finansierte dyretragedie» (Dagbladet 6. desember 2014).

Noen biologer, spesielt ved Universitetet i Tromsø og Tromsø-avdelingen til Norsk Institutt for Naturforskning (NINA), har også de siste 20 årene vært aktive formidlere av en ide om at høye reintall er hovedproblemet som den statlige reindriftsforvaltningen må ta tak i. Disse forskerne har vært aktive formidlere i media med konklusjoner om at det er for mange rein i forhold til beitegrunnlaget som både har økonomiske, økologiske og dyrevernmessige konsekvenser³. De involverte forskerne har for eksempel hevdet at «rein som blir tatt av rovdyr ellers ville dødd av sult» (Torkild Tveraa sitert i Nordlys 24. juli 2012), at reineiere jukser i stor skala ved rovdyrerstatning og at «aborter og dødfødsler som skyldes sult rapporteres som tap til rovdyr» (Torkild Tveraa sitert i Nationen 24. desember 2010), at staten bør bruke «den gode gamle pisk» ovenfor reindriften snarere enn «gulrot-virkemidler» (Rolf Anker Ims sitert i forskning.no 11. februar 2010), at deler av Finnmarksvidda er så overbeitet at reinsdyras tenner «slites ned til gommene på få år», fordi reinen «får i seg en del sand og stein som følge av nedslitt beitevegetasjon» (Rolf Anker Ims sitert i Altaposten 16. mars 2010), og at nedgangen i rypebestanden i Finnmark skyldes reinsdyras overbeiting (Rolf Anker Ims sitert i Altaposten 18. mars 2010).

Slike uttalelser i media har videre bidratt betydelig til å legitimere en statlig politikk med «reintallstilpasning», altså reduksjon av antall rein og reineiere.

¹ Blant mange eksempler på kritikk av reindriften fra naturvernere kan nevnes Bellona Magasin som i to artikler om reindrift i Finnmark i 1999 melder at «Reindriften tømmer Finnmarksvidda for ressurser» og at «Terrengbiler og overbeite fører til utarming» (Ness 1999a, 1999b). Naturvernforbundet i Finnmark hevder at løsningen på «dyretragedien på vidda» enten er «en forvaltning med sanksjonsmuligheter overfor de utøverne som ikke forvalter flokken i forhold til tilgjengelige beiteressurser basert på slaktevektutvikling, eller en total privatisering av de tradisjonelle beiteressursene» (Altaposten 4. desember 2010). Norges Miljøvernforbund beskylder på sin side reindriften for å være en trussel mot seg selv ved å ødelegge beitet og ved «en utarming av Finnmarksvidda som vil kunne få store konsekvenser for hele økosystemet om reintallet ikke blir kraftig redusert» (Nordlys 25. februar 2009).

² For eksempel beskriver Dyrebeskyttelsen Norge reindriften som en form for «dyremishandling» (Nordlys 6. desember 2010).

³ Det bør her legges til at undertegnede har vært en kritiker av denne formidlingen og deltatt i debatter med disse forskerne blant annet i Nordnorsk debatt, Altaposten, Dagens Næringsliv, Klassekampen og forskersonen.no.

Det har altså ikke manglet på negativ presseomtale om reindriften de siste tiårene. Overskrifter i media som « Reindriften truer naturen i Finnmark», «Vidda beites til ørken», «Døden på vidda» og «Vidda blir ødelagt av reinsdyrshorder» har vært vanlige.

I tillegg har konflikter internt i reindriften og mellom reindriften og annen bruk vært et tema. I en analyse av holdninger til samer og samiske forhold i norske aviser for perioden 1996-2000 konkluderte Berg (2001: 3) at

Reindriften blir helt påfallende negativt omtalt i alle avisene undersøkelsen omfatter. Særlig gjelder dette reindriften på Finnmarksvidda, som man ved å lese enkelte aviser kan få inntrykk av blir styrt med mafialiknende metoder. Her er det mange eksempler på at avisene ukritisk gjengir påstander fra en av partene i en intern konflikt, og framstiller dette som den objektive sannheten. Forøvrig handler den typiske reportasjen i lokalavisene om bønder som har fått rein på innmarka, og uimotsagt får stå fram med sine klager – uten at den annen part blir hørt.

Slike partsinnlegg i arealkonflikter har ofte blitt presentert hånd i hånd med utsagn om at for høye reintall fører til ødeleggelse av beitene. Skrekkhistoriene i pressen var spesielt mange rundt katastrofevinteren 1997, da store snømengder og islag i snøen gjorde at mange dyr døde på vårbeitet. Selv om den økte dødeligheten dette året var forårsaket av at beitene var utilgjengelige, fordi de var dekket av snø og is, snarere enn at det var mangel på beiter, fikk likevel historien om overbeiting på vidda ny næring.

Samisk reindrift, som finnes fra Finnmark i nord til Rørosområdet i sør, blir altså av en rekke aktører sett på som en trussel og ikke en berikelse for det norske kulturlandskapet. Miljøvernere, biologer, statsansatte agronomer og politikere fra alle partier har vært spesielt aktive i å kritisere næringen de siste tiårene. Denne kritikken er også blitt knyttet til krav om at reindriften må moderniseres (Benjaminsen, Eira og Sara 2016).

I denne artikkelen vil jeg spørre om dette dominerende norske narrativet om samisk reindrift de siste årene har vært i endring mot et mer positivt syn på næringen i det norske samfunnet. En slik endring skal ha funnet sted i Sverige for 15-20 år siden. Bernes et al. (2015: 4) beskriver dette skiftet slik:

In Sweden, public opinion on how reindeer grazing affects mountain vegetation has shifted during the last few decades. In the 1990s, several well-published records of grazing-related vegetation degradation

helped to form a widespread perception that some mountain areas were overutilized, and a concern that Swedish reindeer husbandry was not sustainable. ... More recently, however, the impact of reindeer grazing on mountain vegetation was subject to re-evaluation in Sweden. Analyses of available data on reindeer numbers and grazing effects indicated that the fears of overgrazing were based on local damage around a few enclosures and fences. Some of the effects were due to trampling on lichen-dominated vegetation, while others involved vegetation dominated by vascular plants, but no evidence of large-scale overutilization of reindeer ranges in the Swedish mountains could be found. The present-day consensus is that overgrazing of Swedish reindeer ranges has been temporary and local, and that it rarely has caused permanent damage.⁴

Likeledes, for nå 20 år siden gjorde Moen og Danell (2003) en gjennomgang av eksisterende reinbeitestudier i Sverige og fant ingen indikasjoner på «large-scale vegetation degradation or erosion by reindeer husbandry in the Swedish mountains». Likevel var det svært sterke meninger om «overbeiting» også i det svenske samfunnet og blant svenske politikere på den tiden. Disse oppfatningene synes å ha endret seg i Sverige hvor nå reinbeiting også blir diskutert som mulig bidragsyter til vedlikehold av kulturlandskapet og biologisk mangfold (se for eksempel Axelsson Linkowski og Lennartsson 2011).

Dette svenske synet står i kontrast til situasjonen i Norge hvor politikken dreier seg om å redusere reintallene som blir sett på som en trussel mot nettopp det biologiske mangfoldet. Men om det overordnede norske narrative er i endring, er spørsmålet når og hvordan dette vil påvirke politikken.

4.2 Et norsk narrativ om samisk reindrift: Reintall, overbeiting og slaktevekter

En norsk politikk for å modernisere og effektivisere den samiske reindriften begynte å ta form fra slutten av 1970-tallet. Denne politikken førte til at den såkalte Rørosmodellen ble gradvis innført. Den er basert på ideen om at vinterbeitene er en utsatt minimumsfaktor i reindriften årsyklus og at man derfor bør redusere beitetrykket om vinteren så mye som mulig ved å slakte årskalver samt å redusere bukkeandelen i flokken. Modellen var basert på

⁴ Bernes et al. (2015: 4) legger også til at «Recent evidence from Finnmark's winter rangelands points to the same conclusion.»

forskning i Rørosområdet og er siden blitt brukt som grunnleggende prinsipp for reindriftsforvaltningen generelt i Norge. Dette prinsippet går først og fremst ut på å ha simleflokker som produserer kalver som slaktes om høsten og å fastsette et "høyeste reintall" på vinterbeitene som ikke må overskrides. Argumentet er at om reineierne følger modellen vil de få høyere slaktevekter på dyra sine, siden modellen forutsetter en nær og omvendt proporsjonal kopling mellom reintall og vekten på individuelle dyr⁵.

Formålet med denne modellen er altså å optimalisere og effektivisere kjøttproduksjonen. I tillegg ønsker man å begrense belastningen på vinterbeitene, siden disse blir sett på som allerede overbeitet (Benjaminsen, Eira og Sara 2016).

Narrativet om overbeiting og for høye reintall på Finnmarksvidda har hovedsakelig vært basert på analyser av satellittbilder av vegetasjonen, spesielt lavmattene, fra ulike år (Johansen og Karlsen 1998, Johansen og Karlsen 2005). Disse satellittbildene viser en nedgang i arealet som lavmattene dekket på 1980- og 90-tallet. Johansen og Karlsen (2005) brukte satellittbilder fra 1973, 1980, 1987, 1996 og 2000. De fant at lavmattene dekket en tredel av arealet i de to første årene, men kun 6 % i 2000 etter en gradvis nedgang. I samme periode økte andre vegetasjonstyper. Denne nedgangen i mengden lav skjedde samtidig med en økning i reintall fra 1970-tallet fram til rundt 1990. Selv om dyretallene falt igjen på 1990-tallet, mener mange forskere at reintallene er hovedårsaken til den observerte nedgangen i lav⁶.

I tillegg til denne analysen av satellittbilder har Norsk Institutt for Naturforskning (NINA) utført direkte målinger av vegetasjonen på en rekke felt langs en nord-sør-akse på Finnmarksvidda i enkelte år – 1998, 2005, 2010, 2013 og 2018.

Resultatene av NINAs sammenlikning av lavdekket for årene 1998–2005 viste en markert økning fra 1998 til 2005 fra gjennomsnittlig 18,3 % til 27,6 % (Gaare et al. 2006). I tillegg hadde tykkelsen på lavmattene økt fra gjennomsnittlig 22 mm til 28 mm i samme periode. Dette skjedde samtidig som at reintallet i perioden 2001 til 2005 også økte.

Sammenlikningen for årene 2005–2010 konkluderer videre med en liten nedgang i lavdekket fra 27,1 % til 24,5 % og en endring i gjennomsnittlig lavtykkelse fra 29 mm til 23 mm (Tømmervik et al. 2011). I

samme periode fortsatte reintallene å øke. Totalt i perioden 1998 – 2010 var det likevel en betydelig økning i lav både i utbredelse og tykkelse.

I 2013 og 2018 ble et mindre antall felt enn de 52 opprinnelige feltene undersøkt. Resultatene fra disse årene er sprikende med stor romlig variasjon, med økning noen steder og nedgang i lavmattene andre steder. Generelt gir imidlertid ikke disse dataene noe empirisk støtte for et narrativ om generell overbeiting på vinterbeitene på vidda (Benjaminsen, Reinert, Sjaastad og Sara 2015; Benjaminsen, Eira og Sara 2016).

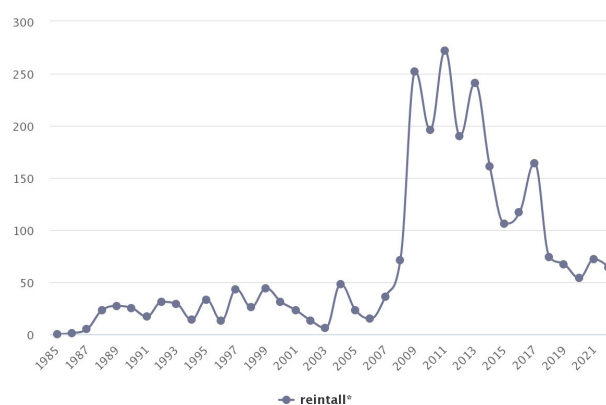
Spørsmålet er nå om dette narrative med fokus på reintall, overbeiting og slaktevekter er i endring, og om man kan observere begynnelsen av et skifte i retning av det man har hatt i Sverige hvor reindriften nå synes å bli verdsatt mer som et kulturelt, økologisk og samfunnsmessig gode.

4.3 Er narrative i endring?

For å undersøke om det kan foregå et slikt narrativt skifte om reindrift i Norge har jeg søkt i mediedatabasen Atekst i Retriever for perioden 1985–2022. Siden antall kilder i denne perioden har økt betraktelig, spesielt fra slutten av 1990-tallet da websider ble inkludert i databasen, har jeg begrenset søket til papiraviser. Antall kilder i form av papiraviser har likevel også økt i denne perioden. Derfor er ikke enkeltår innen hver figur direkte sammenliknbare, men figurene er derimot innbyrdes sammenliknbare og trendene er tydelig observerbare.

Jeg gjorde i tillegg søk hvor alle kilder ble inkludert, også web og radio/TV. Disse søkene viste generelt samme trender som de figurene 1–7 viser.

Først søkte jeg på ulike kombinasjoner av ordet «reintall» (ved å skrive reintall* i søkefunksjonen i Atekst). Resultatet av dette søket kan ses i Figur 1 nedenfor.

Figur 1: Avisoppslag som inneholdt ordet «reintall», 1985–2022. Kun papirkilder, ikke web eller TV/radio. Kilde: Retriever.

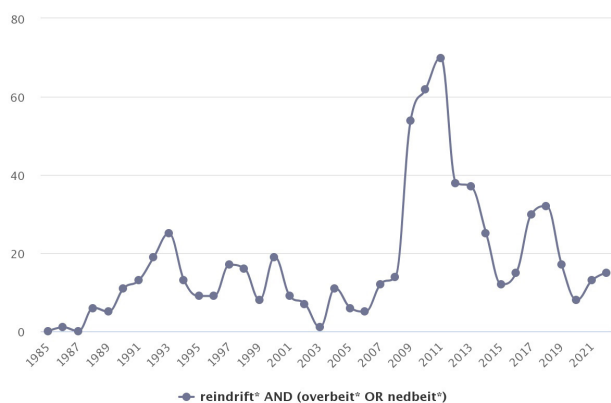
Figuren indikerer en økning i avisoppslagene om reintall som startet for omkring 20 år siden med en topp i 2011, og så en nedgang deretter. Denne

⁵ For en debatt om denne koplingen, se Marin et al. (2020), Stien et al. (2021) og Marin et al. (under publisering).

⁶ Denne analysen av satellittbilder og måten den er blitt brukt politisk er også blitt kritisert, se Benjaminsen, Gaup Eira og Sara (2016) og Benjaminsen (2021). Klimaendringer, som igjen forårsaker gjengroing på vidda, er sannsynligvis en langt viktigere årsak enn reintall til den observerte reduksjonen i lavdekket ved hjelp av satellittbilder. Dessuten er det et metodisk spørsmål om hvor godt satellittbilder egner seg til å måle lav som vokser blant dvergbjørk og vier.

toppen kan kanskje forklares med oppmerksomheten rundt Riksrevisjonens rapport publisert i 2012 hvor det i forkant og etterpå var mye fokus på reintall og overbeiting. I tillegg er nok toppen i 2017 et resultat av medieoppmerksomheten rundt Høyesterettsdommen mot Jovsset Ánte Sara det samme året. Det er også en topp i 2009 som henger sammen med at det var en reintelling det året. Det var dessuten en del fokus på arealkonflikter og interne konflikter i reindriften som ble forklart med for høye reintall, samt at en doktoravhandling ved Universitetet i Tromsø ble publisert som konkluderte med at klimaendringene vil medføre at det blir vanskeligere for reindriften å opprettholde høye reintall (Bårdsen 2009). Denne forskningen ble så brukt av enkelte aktører som enda et argument for å redusere antall rein. Figuren viser videre en klar nedgang i medieinteressen om spørsmål knyttet til reintall etter Høyesterettsdommen mot Sara.

Neste søk dreide seg om medieinteressen knytte til overbeiting/nedbeiting i reindriften. Resultatet kan ses i Figur 2 nedenfor.

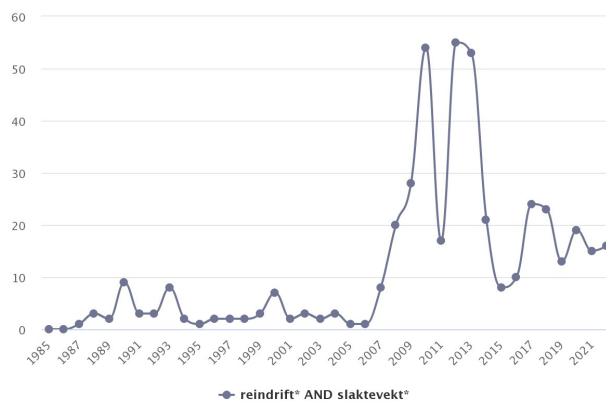

Figur 2: Avisoppslag som inneholdt kombinasjonen av «reindrift» og «overbeite» eller «nedbeite», 1985-2022. Kun papirkilder, ikke web eller TV/radio. Kilde: Retriever.

Igjen ser vi effekten av Riksrevisjonens rapport i 2012. I likhet med fokuset på reintall kan vi også se en nedgang de siste 10-12 årene i avisoppslagene om overbeiting og nedbeiting knyttet til reindriften. Det bør også legges til at en del av oppslagene det siste tiåret i tillegg har dreid seg om en kritikk av ideen om overbeiting i reindriften, fra reineiere selv og fra forskere i Dávvgas-prosjektet⁷.

Deretter søkte jeg på avisoppslag om slaktevekter i reindriften. Figur 3 viser resultatet fra dette søket.

⁷ Dávvgas-prosjektet var et forskningsprosjekt i samarbeid mellom forskere ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) og Internasjonalt Senter for reindrift (ICR) og finansiert av Norges forskningsråd i perioden 2012-2016. Det resulterte i flere publikasjoner og avisartikler som kritiserte det dominerende narrative om reindrift, blant annet boka «Samisk reindrift, norske myter» (Benjaminen, Gaup Eira og Sara 2016).

Figur 3: Avisoppslag som inneholdt kombinasjonen av «reindrift» og «slaktevekt», 1985-2022. Kun papirkilder, ikke web eller TV/radio. Kilde: Retriever.

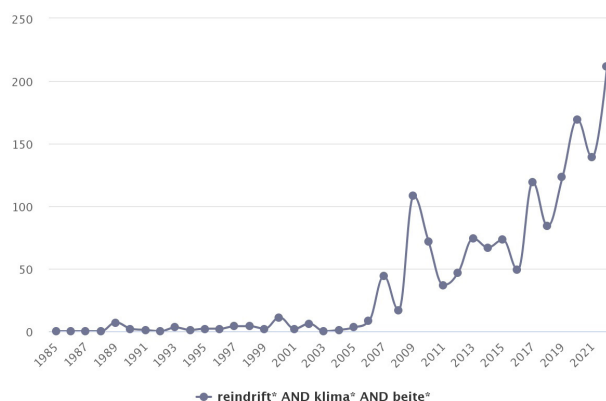
Her ser vi igjen konsekvenser av Riksrevisjonens rapport fra 2012. Denne figuren viser en liknende tendens som de to foregående med en topp for omkring 10 år siden og deretter en nedgang.

De neste søkene gjorde jeg for å finne ut om det er andre narrative elementer som har økt i omfang i mediedekningen. Ut fra en kjennskap til aktuelle debatter omkring samisk reindrift valgte jeg søkeord knyttet til klimaendringer, tradisjonell kunnskap og kolonialisme.

4.4 Klimaendringer

Siden medieomtalen av klimaendringer generelt har økt, vil det selvfølgelig ikke være overraskende om den også har økt knyttet til diskusjoner om reindrift. Søket inkluderte derfor ikke bare «reindrift» og «klima», men også «beite» – for å gjøre det mer spesifikt. Figur 4 viser som forventet en bratt økning i treff på denne kombinasjonen.

Økningen i omtalen av dette temaet har skjedd, som vi ser, de siste 10-12 årene. Toppen i 2009 er knyttet til publiseringen av en doktoravhandling som konkluderte med at klimaendringene vil medføre at det blir vanskeligere for reindriften å opprettholde høye reintall (Bårdsen 2009). Konsekvensene for reindriften av disse konklusjonene ble en del diskutert i media det året.

Figur 4: Avisoppslag som inneholdt kombinasjonen av «reindrift», «klima» og «beite», 1985-2022. Kun papirkilder, ikke web eller TV/radio. Kilde: Retriever.

Den bratte økningen i medieomtalen de siste årene er nok forårsaket av at beiteforholdene i reindriften i Finnmark har vært spesielt utfordrende i det siste på grunn av store snømengder samt ising av beitene. Dette gjør at reinsdyra ikke klarer å grave seg ned til beitene de vanligvis bruker om vinteren. Siden 2017 har reindriften opplevd en slik beitekrise minst tre ganger (Johnsen, Eira, Oskal og Mathiesen 2023). Denne typen uår kalles *goavvi* på nordsamisk.

Slike milde vintre med ising av reinbeiter er noe også FNs klimapanel (IPCC) omtaler i rapporten fra arbeidsgruppe 2 i den 6. hovedrapporten som ble publisert på våren 2022. Kapittel 13 i denne rapporten har en boks om samisk reindrift i Sverige som konkluderer med at det vil bli mer og oftere ising av reinbeiter som konsekvens av klimaendringene. Dette fenomenet vil altså sannsynligvis øke i hyppighet i fremtiden (Bednar-Friedl et al. 2022).

På slutten av 1990-tallet var det også et par vintre med låste beiter og beitekrise i Finnmark. Da var det imidlertid lite fokus på klimaendringer som årsak. I stedet ble krisa forklart med for høye reintall. Den daværende reindriftssjefen uttalte for eksempel til Nordlys 21. april 1999 i en artikkel med tittelen «Død av sult» hvor spørsmålet var om staten kunne hjelpe reineierne med støtte til tilleggsfôring: «Vi kan ikke møte overtallighetsproblemet med tiltak som opprettholder overtalligheta. Det er for mange rein i forhold til beitegrunnet. Sammenhengen er opplagt».

I dag er det langt vanskeligere å opprettholde en slik posisjon, fordi kunnskapen om klimaendringene er langt høyere enn i 1999 og konsekvensene tydeligere. Samtidig bør man være langt mindre skråsikker på at overbeiting er et stort problem i reindriften. Det har da også vært omfattende støtte fra staten til tilleggsfôring de siste årene med *goavvi*. Og det har vært en økende diskusjon i media om hvordan klimaendringene fører til låste beiter og uten samme fokus på reintall som årsak til at reinen sulter som på 1990-tallet.

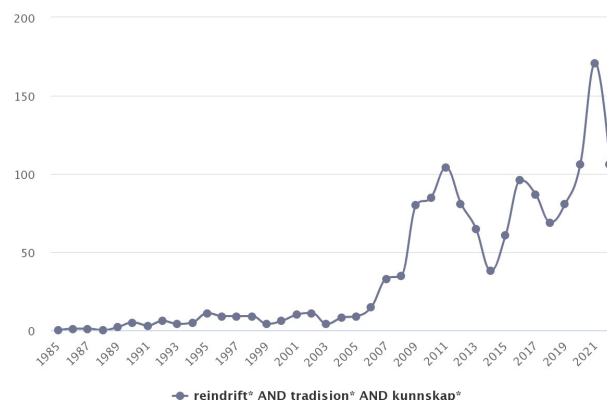
4.5 Reindriftens tradisjonelle kunnskap

Internasjonal debatt om biologisk mangfold og klimaendringer har de siste årene reflektert en økt bevissthet omkring viktigheten av å ta hensyn til urfolks tradisjonelle kunnskap og lokal kunnskap. Dette gjenspeiles blant annet i rapportene til FNs panel om biologisk mangfold (IPBES) og FNs klimapanel (IPCC). De siste rapportene til både IPBES og IPCC inkluderer mye materiale om slik erfaringsbasert kunnskap og hvordan den kan bidra til å utdype den vitenskapelige kunnskapen. Dette reflekteres også i et økt fokus på «anerkjennelse» (*recognition*) innen diskusjoner om miljørettferdighet (*environmental justice*) (Coolsaet og Néron 2020) og klimarettferdighet (*climate justice*) (Benjaminsen, Svarstad og Shaw

of Tordaroch 2022). Likeledes har debatten de siste årene om avkolonisering av kunnskapsregimer i koloniserte områder inkludert Sápmi bidratt til en diskursiv endring (Ween og Lien 2012; Ravna 2020; Normann 2021; Olsen og Evju 2022; Kaldager, Kramvig og Pirak Sikku 2023; Tønnesen 2023).

Samtidig har forsknings- og formidlingsprosjekter som *Rievdan*-prosjektet på Samisk høgskole bidratt til en økt forståelse i samfunnet for tradisjonell kunnskap i reindriften. Dette prosjektet har sammen med reineiere undersøkt hvordan den statlige forvaltningen påvirker, eller i praksis undergraver, reindriftens muligheter til å bruke tradisjonell kunnskap for å håndtere vanskelige beiteforhold (Johnsen, Eira, Oskal og Mathiesen 2023).

På dette temaet gjorde jeg tre søk – på reindrift + tradisjon + kunnskap; reindrift + kunnskap + bærekraft; og reindrift+tradisjon+bærekraft. Alle tre figurene fra disse søkene viser en bratt økning de siste 10-20 årene. Figur 5 viser den første kombinasjon av de tre nevnte.

Figur 5: Avisoppslag som inneholdt kombinasjonen av «reindrift», «tradisjon» og «kunnskap», 1985-2022. Kun papirkilder, ikke web eller TV/radio. Kilde: Retriever.

Figuren viser altså økt omtale av og fokus på tradisjonell kunnskap innen reindriften. Sett fra reindriftens side er dette en positiv trend, mens omtalen av reintall, overbeiting og slaktevekter samtidig har avtatt.

4.6 Norsk nykolonialisme

I 2015 fikk studentene på universitetet i Cape Town fjernet den enorme statuen av den britiske imperiebyggeren Cecil Rhodes der han på en av Cape Towns beste tomter skuet ut over universitetet og byen. Det var starten på en ny internasjonal debatt om kolonitidens og kolonialismens betydning spesielt i akademia, men også for almene oppfatninger i samfunnet generelt.

Dette er ikke bare en stor og bred debatt, men den har også lange røtter tilbake til 1950-60- og 70-tallet til teoretikere som Franz Fanon, Aimé Césaire, Samir Amin og Edward Said. Mens tilhengerne av debatten om avkolonisering mener at den fremmer sentrale akademiske verdier om fri og uavhengig tenkning samt større mangfold, mener kritikerne at den kan

føre til mer anti-vitenskapelig ideologi og relativisme, altså ideen om at det ikke finnes sann kunnskap.

Sommeren 2018 kom denne debatten om «avkolonisering» også til Norge. Sentrale spørsmål har vært: Hvilke verdenssyn dominerer i forskning og undervisning? Hvem sine verdier formidles? Hvordan kan perspektiver fra urfolk og koloniserte folk inkluderes i forskning og undervisning? Og hva har dette å si for hvordan miljø, naturressurser og arealer forvaltes?

Mens den opprinnelige debatten om avkolonisering som startet på 1950-tallet dreide seg om å ta tilbake kontroll over landarealer og naturressurser som er blitt kolonisert på ulike måter, er den nye diskusjonen om avkolonisering mest opptatt av hvordan vestlig vitenskap har bidratt til å legitimere kolonialisme og senere nykolonialisme, samt hvordan alternative perspektiver er blitt marginalisert.

Kritikerne av debatten om avkolonisering har også hevdet at den representerer ideer importert fra utlandet som er lite relevante for oss i Norge. Som et svar på dette, er det blitt påpekt at nordmenn var deltakere i slavehandelen og forvaltningen av de, riktignok små, dansk-norske koloniene under dansketiden (Løken 2020), at den norske staten og norsk næringsliv ofte opptrer på en måte i det Globale Sør som kan kalles «nykolonial» (Benjaminsen og Svarstad 2018; Bergius, Benjaminsen og Widgren 2018), og ikke minst at det ofte glemmes i den norske debatten at Sápmi kan ses på som et kolonisert område og at den norske nykolonialismen lever videre i samiske områder som «grønn kolonisering», uttalt blant annet av tidligere sametingspresident Aili Keskitalo med henvisning til vindturbiner (NRK Sápmi, 22. september 2017) eller som norsk «nykolonial» forvaltning av reindriften (Benjaminsen, Svarstad og Eira 2018).

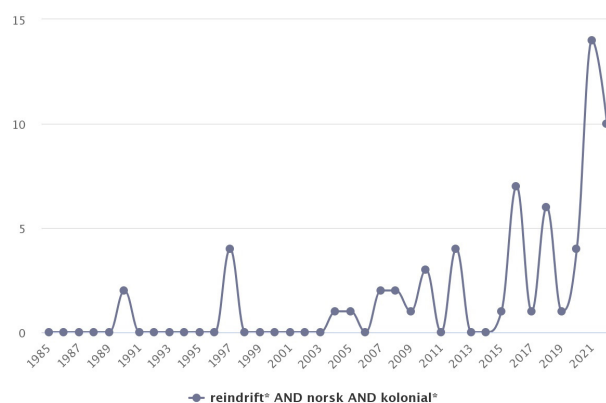
Likeledes gjentok Fosen-aksjonistene at vindturbinene representerer en form for grønn kolonialisme i motsetning til klimarettferdighet (Nettavisen, 28. februar 2023), mens Greta Thunberg i sin appell uttalte at koloniseringen av Sápmi må ta slutt (E24, 27. februar 2023).

Blant samiske reineiere, og miljøet rundt, er ideen om at statlig norsk forvaltning av reindriften følger en oven-fra-og-ned og bedrevitende tilnærming velkjent. Men det er nå noen små tegn som tyder på at dette også er i ferd med å synke inn i deler av det norske storsamfunnet, hvilket figur 6 nedenfor antyder. Det er likevel fremdeles relativt få medieoppslag det er snakk om.

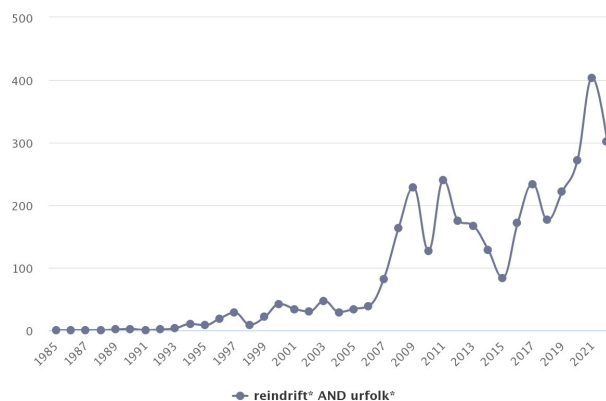
Dette kan bety at «nykolonialisme» og «avkolonisering» i Sápmi, og spesielt knyttet til reindriften, fremdeles er umodne ideer i den norske befolkningen, selv om det er en viss bevegelse i mediebildet. Den 23.01.2023 meldte Klassekampen om at «Finnmark var en koloni» med referanse til historiker Steinar Pedersen. Dette er

et nytt element i den norske historiefortellingen, men som riktig nok fremdeles opptrer sjelden i mediebildet.

Ideen om samer, og spesielt reineiere, som urfolk er derimot langt sterkere forankret i den norske folkeopinionen. Denne ideen har også styrket seg kraftig de siste 20 årene, som vist i figur 7 med rundt 400 treff på kombinasjonen reindrift+urfolk i 2021 i norske aviser og over 1000 når man inkluderer alle kilder. Man kan dermed anta at den er godt etablert i opinionen, selv om selvfølgelig noen av medieartiklene også stiller spørsmål ved bruken av urfolksbegrepet i Sápmi.

Figur 6: Avisoppslag som inneholdt kombinasjonen av «reindrift», «norsk» og «kolonial», 1985-2022. Kun papirkilder, ikke web eller TV/radio. Kilde: Retriever.

Figur 7: Avisoppslag som inneholdt kombinasjonen «reindrift» og «urfolk», 1985-2022. Kun papirkilder, ikke web eller TV/radio. Kilde: Retriever.

4.7 Avslutning

Denne medieanalysen tyder altså på at det generelle norske narrativet om samisk reindrift er i endring. Det har lenge vært et negativt fokus på reindriften i norske medier. Det er blitt hevdet at næringen hverken er økologisk eller økonomisk bærekraftig, at den fører til konflikter med annen og mer produktiv arealbruk, og at den dermed også står i veien for en generell samfunnsutvikling. Det kan virke som dette narrativet er i ferd med å bli gradvis utfaset, mens et nytt og langt

mer positivt syn på reindriften vokser frem i samfunnet. Dette synet knytter reindriften sammen med tradisjonell kunnskap om bærekraftig bruk av naturen samt til en anerkjennelse av reineiere som urfolksrepresentanter. Samtidig blir problemer i reindriften snarere sett som forårsaket av klimaendringer og norsk nykolonialisme enn av at reineierne har for store dyreflokker.

Disse endringene er først og fremst del av en internasjonal trend med større anerkjennelse av mangfold og ulike typer kunnskap – blant annet reflektert i de siste rapportene fra FNs paneler for klima (IPCC) og biologisk mangfold (IPBES). Den internasjonale og norske debatten om avkolonisering har nok også spilt en vesentlig rolle for denne gryende narrative endringen. De diskursive endringene i Norge er også i takt med et globalt skifte i synet på pastoralisme. McGahey et al. (2014) hevder for eksempel at pastoralisme er et av planetens mest bærekraftige systemer for matproduksjon som går godt sammen med en overgang til en «grønn økonomi».

Konflikten omkring utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget rundt 1980 brakte miljøbevegelsen, den samepolitiske bevegelsen og reindriften sammen. Men etter det gikk miljøinteressene og reindriften hver sin vei – eller rettere sagt; miljøvernere ble gradvis mer kritiske til reindriften parallelt med at påstander om reindriften som årsak til miljøforringelse og dårlig dyrevern økte i omfang. Med blant annet demonstrasjonene mot vindturbiner på Fosen og den planlagte kobbergruva i Kvalsund har nå deler av miljøbevegelsen og reindriften funnet sammen igjen i noen felles interesser.

Det er ikke bare reindriften som på denne måten får økt oppmerksomhet og anerkjennelse i det norske samfunnet, men også det samiske mer generelt gjennom for eksempel fokus på samisk musikk og billedkunst, nasjonal omtale av samenes nasjonaldag 6. februar (som bare for noen få år siden var ikke-eksisterende i den norske nasjonale bevisstheten), og flere innslag på nasjonalt TV om samiske forhold samt mer bruk av samisk språk. Disse endringene henger naturligvis også sammen med en lengre samisk kulturell og språklig oppvåkning og styrking som startet på 1970-tallet. Samtidig lever også samehets, hets av reineiere og rasisme fortsatt videre i det norske samfunnet.

Det bør til slutt understrekes at konklusjonene i denne artikkelen er tentative og peker på begynnelsen av en mulig trend med mer anerkjennelse og respekt for samisk reindrift i den norske offentligheten. En fremtidig mer omfattende studie vil kunne bekrefte eller avkrefte om hvorvidt denne trenden har fortsatt og kanskje også blitt forsterket, eller om det er en forbigående tendens.

4.8 Tilrådinger

- Mye tyder på at den samme diskursive endringen som skjedde i Sverige for 15-20 år siden også har begynt i Norge. Norske myndigheter bør nå, som i Sverige, se på reinbeiter som kulturlandskap som opprettholder biologisk mangfold, og ikke som trussel mot dette mangfoldet.
- Politikken bør fokusere mindre på reintall og flokkstruktur og mer på en reell anerkjennelse av tradisjonell kunnskap. Dette innebærer en mindre bedrevitende og belærende holdning fra myndighetene ovenfor den samiske reindriften. En slik respekt og anerkjennelse bør også medføre en involvering av reindriften tidlig i planleggingen av nye prosjekter for å unngå konflikter som på Fosen-halvøya.

Referanser

Altaposten, 16. mars 2010. Tygger grus og sand.

Altaposten, 18. mars 2010. Mye rein gir få ryper.

Altaposten, 4. desember 2010. Dyretragedien på vidda.

Axelsson Linkowski, W. og T. Lenartsson. 2011. Renbete och biologisk mångfald i fjällen – vad vet vi?
I Almstedt Jansson, M., T. Ebenhard og J. De Jong (red.) *Naturvårdskedjan – för en effektiv naturvård*. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet, Centrum för biologisk mångfald, 307-317.

Bednar-Friedl, B., R. Biesbroek, D.N. Schmidt, P. Alexander, K.Y. Børsheim, J. Carnicer, E. Georgopoulou, M. Haasnoot, G. Le Cozannet, P. Lionello, O. Lipka, C. Möllmann, V. Muccione, T. Mustonen, D. Piepenburg, and L. Whitmarsh, 2022: Europe. In: *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, pp. 1817–1927, doi:10.1017/9781009325844.015.

Benjaminsen, T. A. 2021. Depicting Decline: Images and Myths in Environmental Discourse Analysis. *Landscape Research* 46 (2): 211-225.

Benjaminsen, T. A. og H. Svarstad. 2018. REDD og norsk nykolonialisme i Tanzania. *Internasjonal Politikk* 76 (1): 24-46.

Benjaminsen, T. A., H. Svarstad og I. M. G. Eira. 2018. Nykolonialisme på norsk. *Klassekampen* 29.08.2018.

Benjaminsen, T. A., H. Reinert, E. Sjaastad og M. N. Sara. 2015. Misreading the Arctic landscape: A political ecology of reindeer, carrying capacities, and overstocking in Finnmark, Norway. *Norwegian Journal of Geography* 69 (4): 219–229. doi:10.1080/00291951.2015.1031274.

Benjaminsen, T. A., I. M. G. Eira og M. N. Sara (red). 2016. *Samisk reindrif, norske myter*. Bergen: Fagbokforlaget.

Benjaminsen, T. A., H. Svarstad og I Shaw of Tordarroch. 2022. Recognising recognition in climate justice. *IDS Bulletin* 53 (4), <https://bulletin.ids.ac.uk/index.php/idsbo/article/view/3179>

Bergius, M., T. A. Benjaminsen og M. Widgren. 2018. Green economy, Scandinavian investments and agricultural modernization in Tanzania. *Journal of Peasant Studies* 45 (4): 825-852.

Berg, B. A. 2001. *Holdninger til samer og samiske forhold, 1996-2000. En undersøkelse av avisene Aftenposten, Nordlys, Finnmark Dagblad, Altaposten og Finnmarken for perioden 1.1.1996-31.12.1999*. Universitetet i Tromsø, Senter for samiske studier.

Bernes, C., K. A. Bråthen, B. C. Forbes, J. D. M. Speed og J. Moen. 2015. What are the impacts of reindeer/caribou (*Rangifer tarandus* L.) on arctic and alpine vegetation? A systematic review. *Environmental Evidence* 4:4.

Bårdsen, B.J. 2009. *Risk sensitive reproductive strategies: the effect of environmental unpredictability*. PhD-avhandling. Universitetet i Tromsø.

Coolsaet, B. og P. Y. Néron. 2020. Recognition and environmental justice. In Coolsaet, B. (red) *Environmental Justice. Key Issue*. London: Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429029585-6/recognition-environmental-justice-brendan-coolsaet-pierre-yves-neron>

Dagbladet, 6. Desember 2014. *Helt på viddene*.

E24, 27. februar 2023. *Støtter rivning av Fosen-vindkraft: – En ny Alta-kamp*. <https://e24.no/energi-og-klima/i/kEdKxL/stoetter-rivning-av-fosen-vindkraft-en-ny-alta-kamp>

Forskning.no. 11. februar 2010. *For mange rein*. <https://forskning.no/norges-forskningsrad-naturressursforvaltning-miljoovervakning/for-mange-rein/868520>

Gaare, E., H. Tømmervik, J. W. Bjerke og D. Thannheiser. 2006. *Overvåking av vinterbeiter i Vest-Finnmark og Karasjok: Ny beskrivelse av fastrutene*. Norsk Institutt for Naturforskning, NINA Rapport 204.

Hansen, K. F. 2022. "Decolonizing academia" in *Norway after #RhodesMustFall*. *Archipélies*, 13. <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/bitstream/handle/11250/3058438/Decolonizing%20academia%20in%20Norway%20after%20Archip%20elies.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Johansen, B. og S. R. Karlsen, 1998. *Endringer i lavdekket på Finnmarksvidda basert på Landsat 5/TM data*. NORUT IT Rapport (IT475/1-98).

Johansen, B. og S. R. Karlsen. 2005. Monitoring vegetation changes on Finnmarksvidda, Northern Norway, using Landsat MSS and Landsat TM/ETM+ satellite images. *Phytocoenologia* 35 (4): 969-984.

- Johnsen, K., I. M. G. Eira, A. Oskal og S. D. Mathiesen. 2023. Reindriften må tilpasse seg klimaendringer, men det er vanskelig med dagens forvaltning. *Forskersonen.no* 16.01.2023. <https://forskersonen.no/klimatilpasning-kronikk-meninger/reindriften-ma-tilpasse-seg-klimaendringer-men-det-er-vanskelig-med-dagens-forvaltning/2140145?fbclid=IwAR3mUfcyLqdMWPHE-uVtgQidmVwBvdmac541PVoh-14cYxTAvPR7X12WSQ>
- Kaldager, M., B. Kramvig og K. Pirak Sikku. 2023. Samiske spor i arkivet. *Nytt Norsk Tidsskrift* 40 (1): 18-29.
- Klassekampen, 23. januar 2023. *Finnmark var en koloni*. <https://klassekampen.no/utgave/2023-01-23/finnmark-var-en-koloni>
- Løken, R. 2020. *De dansk-norske tropekoloniene. Sukker, krydder, slaver og misjon*. Oslo: Solum Forlag.
- McGahey, D. Davies, J. Hagelberg, N. og Ouedraogo, R. 2014. *Pastoralism and the Green Economy – a natural nexus?* Nairobi: IUCN and UNEP. x + 58p
- Moen, J. og Ö. Danell. 2003. Reindeer in the Swedish mountains: An assessment of grazing impacts. *Ambio* 32 (6): 397-402.
- Marin, A., E. Sjaastad, T. A. Benjaminsen, M. N. Sara og J. Borgenvik. 2020. Productivity beyond density: A critique of management models for reindeer pastoralism in Norway. *Pastoralism* 10 (9) <https://doi.org/10.1186/s13570-020-00164-3>.
- Marin, A., E. Sjaastad, T. A. Benjaminsen og M. N. Sara. Under publisering. Moving beyond 'claims' about reindeer pastoralism in Finnmark, Norway: A rejoinder. *Pastoralism*.
- Nationen, 24. desember 2010. *Reineiere anklages for juks med rovdyrerstatninger*.
- Ness, T. E. 1999a. Reindriften tømmer Finnmarksvidda for ressurser. *Bellona Magasin*, 19.11.1999.
- Ness, T. E. 1999b. Terrengebiler og overbeite fører til utarming. *Bellona Magasin*, 23.11.1999.
- Nettavisen, 28. februar 2023. *Dette er ikke klimarettferdighet. Dette er grønn kolonialisme*. <https://www.nettavisen.no/norsk-debatt/dette-er-ikke-klimarettferdighet-dette-er-gronn-kolonialisme/o/5-95-943843>
- Nordlys, 21. april 1999. *Død av sult*.
- Nordlys, 25. februar 2009. *Vi krever rovdyrjakta stanset*.
- Nordlys, 6. desember 2010. *Menneskeskapt tragedie på Finnmarksvidda*.
- Nordlys, 24. juli 2012. *Rovdyrtatt rein ville uansett omkommet*.
- Normann, S. 2021. "Wake up humanity; there is no more time": Lived experiences and meaning-making of green colonialism in three Indigenous contexts. A decolonial approach. PhD-avhandling, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- NRK Sápmi, 22. september 2017. *Påtroppende sametingspresident om vindpark: – Grønn kolonisering*. <https://www.nrk.no/sapmi/kaller-vindparkplaner-for-gronn-kolonisering-1.13701272>
- Olsen, T. A. og K. Evju. 2022. Urfolk og nasjonale minoriteter som tema i samfunnsfag. I Børhaug K, O. R. Hunnes og Å. Samnøy. *Nye spadestikk i samfunnsfagdidaktikken*. Fagbokforlaget, s. 267-286.
- Ravna, Ø. 2020. Restitusjon og gjenoppretting i norsk urfolksrett. *Lov og Rett* 59 (9): 566-579.
- Stien, A., T. Tveraa, R. A. Ims, J. Stien og N. G. Yoccoz. 2021. Unfounded claims about productivity beyond density for reindeer pastoralism systems. *Pastoralism* 11 (20) <https://doi.org/10.1186/s13570-021-00209-1>.
- Tømmervik, H., B. Johansen, J. Å. Riseth, S. R. Karlsen, B. Solberg og K. A. Høgda. 2009. Above ground biomass changes in the mountain birch forest and mountain heath of Finnmarksvidda, northern Norway, in the period 1957-2006. *Forest Ecology and Management* 257: 244-257.
- Tønnesen, A. 2023. Avkolonisering av masterfortellinger som utfordring for forskning og teologi. *Kirke og Kultur* 128 (1): 61-66.
- Ween, G. og M. Lien. 2012. Decolonisation in the Arctic? Nature practices and land rights in Sub-arctic Norway. *Journal of Rural and Community Development* 7 (1): 93-109.

